

ZPRÁVA Z NÁVŠTĚVY ZAŘÍZENÍ

Výchovný ústav, dětský domov se školou, střední škola, základní škola a školní jídelna, Školní 438, Chrastava

I. Obecný úvod

1. Na základě zmocnění v ustanovení § 1 odst. 3 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění novely provedené zákonem č. 381/2005 Sb. (dále jen zákon o VOP), provedla dne 21. listopadu 2006 skupina pracovníků Kanceláře veřejného ochránce práv systematickou návštěvu ve **Výchovném ústavu, dětském domově se školou, střední škole, základní škole a školní jídelně, Školní 438, Chrastava** (dále jen ústav nebo zařízení). Uvedený zákon ustanovuje novou působnost ochránce, a to provádění systematických návštěv míst, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě veřejnou mocí, s cílem posílit ochranu těchto osob před mučením, krutým, nelidským, ponižujícím zacházením nebo trestáním a jiným špatným zacházením. **Dle ustanovení § 1 odst. 4 písm. a) zákona o VOP se takovými místy rozumí také zařízení, v nichž se vykonává ústavní a ochranná výchova.** Citovaný zákon v ustanovení § 21a odst. 2 ochránci ukládá vypracovat po provedení návštěvy zařízení zprávu o svých zjištěních. Součástí této zprávy mohou být doporučení nebo návrhy opatření k nápravě. Ochránce po zaslání zprávy vyzve zařízení, aby se k jeho zprávě, doporučením nebo návrhům na opatření k nápravě vyjádřilo ve stanovené lhůtě (ustanovení § 21a odst. 3).

Důvod návštěvy

2. Veřejný ochránce práv se dlouhodobě zabývá šetřením podmínek výkonu ústavní i ochranné výchovy ve školských zařízeních, a to jak na základě podnětů svěřenců umístěných v těchto zařízeních, resp. rodičů a jiných osob odpovědných za jejich výchovu, tak z vlastní iniciativy. Na základě zobecnění poznatků z jednotlivých dosud provedených šetření lze konstatovat, že i nadále se v zařízeních pro výkon ústavní i ochranné výchovy lze setkat s poměrně velkou variabilitou tvrdosti jednotlivých režimů, které jsou způsobilé více či méně závažně zasahovat do práv dětí. Veřejný ochránce práv obecně vnímá některé zjištěné formy výchovného působení na svěřence ústavů jako nežádoucí, a proto se rozhodl tímto fenoménem systematicky zabývat.

3. Dozor nad dodržováním právních předpisů v místech, kde se vykonává ústavní a ochranná výchova, provádí pověřený státní zástupce (ust. § 39 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, dále jen ZVÚOV). Výkon ochranné a ústavní výchovy byl v roce 1997 podroben také kontrole Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání při Radě Evropy (dále jen CPT), který ve svých zprávách předkládá doporučení k nápravě zjištěných nedostatků. Dozorové pravomoci nad výkonem ústavní a ochranné výchovy má i orgán sociálně-právní ochrany dětí (ust. § 29 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, dále jen ZSPOD) a v souvislosti se správním dozorem nad dodržováním právních předpisů, které se vztahují k poskytování vzdělávání a školských služeb, i Česká školní inspekce (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů). Předmětem dozoru v uvedených případech však není vhodnost nebo účelnost ústavní a ochranné výchovy za předpokladu, že samotný postup zařízení je v souladu s právními předpisy, ani koncepce výkonu ústavní a ochranné výchovy. Právě tyto oblasti mohou být a jsou předmětem zájmu veřejného ochránce práv.

Cíl návštěvy

4. Cíl systematických návštěv ochránce stanoví ustanovení § 1 odst. 3 zákona o VOP jako posílení ochrany na svobodě omezených osob před špatným zacházením. Špatným zacházením je třeba v obecné rovině rozumět jednání, které nerespektuje lidskou důstojnost. Podle míry zásahu do lidské důstojnosti nebo dokonce do tělesné integrity může mít špatné zacházení konkrétně podobu mučení, krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, neúcty k člověku a jeho právům, nerespektování jeho soukromí apod. Formálně může špatné zacházení spočívat v porušování základních práv garantovaných Listinou základních práv a svobod nebo mezinárodními úmluvami, překračování zákonů a podzákonných právních předpisů, neplnění více či méně závazných instrukcí a pokynů a v nedodržování neprávních standardů nebo „měkkých“ právních norem.

Průběh návštěvy

5. Návštěva ústavu proběhla dne 21. listopadu 2006 a provedli ji právníci Kanceláře veřejného ochránce práv (dále jen pracovníci Kanceláře)

Mgr. Zuzana Gáborová,
Mgr. Marie Lukasová,
Mgr. Tomáš Maňas,
Mgr. Petra Matyášová a
Mgr. Ladislav Tomeček,

kterým byla během návštěvy poskytnuta veškerá součinnost. Návštěva proběhla neohlášeně, na místě ovšem s vědomím a za přítomnosti ředitele Mgr. Zdeňka Peldy. V průběhu návštěvy pracovníci Kanceláře hovořili s vychovateli, se sociální

pracovníci a se všemi chlapci s uloženou ochrannou výchovou, jakož i s převážnou většinou chlapců s nařízenou ústavní výchovou. Provedli prohlídku zařízení a prostudovali související dokumentaci.

II. Obecná zjištění

6. Ústav se nachází na okraji města Chrastava a zajišťuje komplexní výchovnou a vzdělávací péči pro chlapce ve věku 12 – 18 let s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou. V dvoupatrové budově se nachází dětský domov se školou, speciální základní škola, odborné učiliště, výchovný ústav a školní jídelna. V době návštěvy se v ústavu nacházeli čtyři chlapci s uloženou ochrannou výchovou dle § 22 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (z nichž v průběhu návštěvy jeden chlapec utekl). Celkový přehled o početním stavu dětí umístěných v ústavu v době návštěvy podává následující tabulka:

	Kapacita	Fyzický stav	Na útěku	Nepřítomni
Ochranná výchova	10	3	1	0
Ústavní výchova	34	27	6	1
Celkem	44	31	7	8

7. V ústavu bylo ve školním roce 2005/2006 zaměstnáno celkem 47 pracovníků, z čehož 32 pedagogických (údaje z internetových stránek uvádějí pro tento školní rok 39,8 pracovníků, z čehož 20,3 pedagogických).

8. V ústavu jsou nainstalovány kamery, které monitorují prostory hlavního schodiště, přilehlých mezipater, hlavního vchodu, suterénu a obou zdravotních izolací. Dále jsou nainstalovány na chodbách oddělení 1. výchovné skupiny, tedy chlapců, jimž byla uložena ochranná výchova. Monitoring je vyveden na počítač chráněný heslem, který je umístěn ve vychovatelně, a může jej tak provádět pouze ředitel, statutární zástupkyně a technik počítačové sítě. Archivace pomocí CD záznamů není dovolena.

9. Jak bylo zjištěno, kamery jsou instalovány jak v části budovy určené pro chlapce s uloženou ochrannou výchovou, tak i v části obývané výlučně chlapci s nařízenou ústavní výchovou. Tato praxe je dle personálu ústavu způsobena disproporcí mezi předvídaným počtem chlapců v režimu ochranné výchovy a jejich skutečným stavem – na dané oddělení byli proto dočasně ubytováni chlapci v režimu výchovy ústavní. Původně dočasný charakter ubytování se tak v těchto konkrétních podmínkách stal postupem času fakticky trvalým. Ochránce je toho názoru, že využití audiovizuálních systémů ve smyslu § 15 ZVÚOV je na tomto oddělení nepřipustné. Smyslem tohoto ustanovení je totiž zajištění bezpečnosti dětí, zaměstnaných osob a svěřeného majetku tam, kde jsou umístěny děti s uloženou ochrannou výchovou. Vzhledem ke stavebnímu řešení ústavu však není možné, aby se do prostoru vyhrazeného pro jednu výchovnou skupinu dostali chlapci ze skupin jiných, a proto umístění kamer právě na takovém místě nemá podklad v zákoně a je nepřipustným zásahem do soukromí chlapců.

Doporučuje se odstranit kamery z části budovy obývané výlučně chlapci s nařízenou ústavní výchovou.

10. Ohledně možností zvyšování kvalifikace personálu a absolvování např. psychoterapeutických výcviků a školení ochránce bere na vědomí fakt, že (dle informací ředitele) vzhledem k vyššímu věku personálu a navíc v souvislosti s nutnou vlastní finanční spoluúčastí na nákladech (jejichž cena se někdy pohybuje v řádech desítek tisíců) není o další vzdělávání mezi pracovníky ústavu velký zájem, a toto tedy probíhá spíše sporadicky. Chybí dále prevence syndromu vyhoření, jakož i vnější supervize. Alarmující je ovšem v této souvislosti skutečnost, že podle Výroční zprávy o činnosti školy za rok 2005/2006 všech 14 vychovatelů zaměstnaných v ústavu nesplňuje požadovanou kvalifikaci a situace se příliš neliší ani u učitelů 2. stupně základní školy a asistentů pedagoga. Ochránce zaznamenal četné námitky dětí, jež se týkaly nedostatku aktivit a zájmových kroužků a toho, že se v ústavu často nudí (viz níže).

Ochránce by uvítal vyjádření k faktickému průběhu a výsledkům vzdělávání pracovníků ústavu (nikoli pouze statistická data obsažená ve výroční zprávě za rok 2005/2006). Dále se doporučuje podporovat zaměstnance ve zvyšování kvalifikace (i finančně) a zajistit pravidelnou vnější supervizi.

III. Práva dětí

11. Následující kapitola se zabývá rozbořem jednotlivých práv chlapců a související problematiky, přičemž pozornost je věnována pouze oblastem, kde byla shledána více či méně závažná pochybení, popř. by k nim ochránce uvítal vyjádření.

a) Právo na zajištění přímého zaopatření

12. Materiální podmínky chlapců v ústavu jsou na uspokojivé úrovni bez dalších výhrad.

13. V některých navštívených výchovných ústavech se lze setkat s tím, že umístění (chlapci) mají klíče od svých pokojů. Ochránce to považuje za dobrou praxi a dává ji vedení ústavu v rámci jeho podmínek na zvažení.

14. K poskytované stravě ochránce nezaznamenal podstatnější připomínky, je vydávána 6 x denně v dostatečném množství a odpovídající kvalitě.

15. Kapesné poskytované chlapcům je v souladu se ZVÚOV odstupňováno dle věku a slouží také jako jeden z motivačních faktorů v návaznosti na dosažené hodnocení (k systému hodnocení viz níže). Snížení kapesného je rovněž uplatňováno jako jedno z opatření ve výchově. Naopak nebylo zaznamenáno, že by ústav využíval zvýšení kapesného jako pozitivní motivační činitel. Z výpovědi jednoho z chlapců starších 15 let vyplynulo, že kapesné je odstupňováno dle barevného hodnocení s tím, že u chlapců s černým hodnocením uvedl částku 180,- Kč. Nejnižší možné kapesné dle ust. § 31 odst. 1 ZVÚOV pro tuto věkovou kategorii dětí však činí 200,- Kč.

Doporučuje se zajistit, aby bylo všem chlapcům, kterým se poskytuje plné přímé zaopatření, poskytováno skutečně kapesné alespoň v minimální výši dle ZVÚOV.

16. Pokud jde o jednu z podmínek pro povolení tel. hovoru dítěti dle směrnice pro telefonické hovory svěřenců č. 59, tedy že chlapec musí mít dostatečnou hotovost na kapesném a kapesné nesmí být pozastaveno z důvodu nesplacených škod (viz dále oddíl j) - telefonování), ochránce podotýká, že tzv. pozastavení kapesného, byť by mělo být určeno na náhradu škody, kterou dítě způsobilo, ZVÚOV nezná. Kapesné lze pouze snížit jako jedno z opatření ve výchově v zákonném rozsahu. Ochránce považuje za nutné zdůraznit, že odnímání kapesného ve shora uvedeném případě je protizákonné. Odebírání kapesného není praktikováno ani např. v případech úhrady za přepravu dítěte zpět do zařízení, poté co z něj uteklo. Touto problematikou se před dvěma lety zabývala zástupkyně veřejného ochránce práv a ze šetření, v jehož rámci bylo osloveno několik zařízení, vyplynulo, že k úhradám se používá především „cestovné“ jako účelová dávka na cestování, teprve v krajním případě pak i jiné pravidelné příjmy dítěte, pokud je má. Obdobně by mělo být postupováno i v případě, kdy dítě úmyslně způsobí škodu např. na zařízení ústavu. Škoda, pokud se jí rozhodne ústav vymáhat, by měla být hrazena pouze z případných pravidelných příjmů dítěte, nikoli z kapesného.

Doporučuje se, aby zařízení upustilo od praxe zastavení výplaty kapesného chlapci v případě, že tento způsobí škodu na majetku.

17. S ohledem na alespoň minimální soukromí dítěte a vzhledem k tomu, že v ústavu v současnosti nemá možnost své soukromé věci uložit do vlastní uzamykatelné skříňky, **doporučuje se zvážit alespoň zavedení uzamykatelných nočních stolků na uložení osobních věcí i s tím, že chlapec bude mít povinnost na požádání vychovatele tuto skříňku otevřít kvůli zkontrolování obsahu.**

b) Právo na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností

18. Podle ust. § 5 ZVÚOV a v souladu s prováděcí vyhláškou č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních (dále jen vyhláška), má ústav (pedagogický pracovník určený ředitelem zařízení) ve spolupráci s odborným zaměstnancem diagnostického ústavu zpracovat program rozvoje osobnosti dítěte na základě komplexní diagnostické zprávy. Program rozvoje osobnosti u dítěte zaručuje, že jeho výchova v ústavu bude probíhat se zacílením na problémové aspekty jeho osobnosti a že tedy ve výsledku bude naplněn účel ústavní (popř. ochranné) výchovy.

Za podstatné zjištění tak lze označit fakt, že ústav nepřikládá přílišný význam spisové dokumentaci dětí. Jejím studiem bylo zjištěno, že programy rozvoje osobnosti ústavem buď zpracovány zpravidla vůbec nejsou, nebo se jedná o program nepostačující obsahem i formou – tedy o pouhé převzetí komplexní zprávy diagnostického ústavu, která se však za individuální program rozvoje osobnosti považovat nedá, neboť je příliš obecná, bez stanovení konkrétních cílů. Aktualizace a vyhodnocování výsledků naplňování takového programu se navíc neprovádí. Vzhledem ke skladbě dětí a jejich sociálnímu zázemí ochránce také poznamenává, že ve spisové dokumentaci nezjistil záznamy o tom, zda dítě mělo (má) problémy s návykovými látkami, které by rozhodně měl individuální program rozvoje osobnosti zohlednit, a že je vedena pouze souhrnná statistika o sociálně patologických jevech svěřenců. Přesto, že je z ní zřejmé, který z chlapců měl (má) s návykovými látkami problémy, nebylo zjištěno, že jsou v ústavu vedeny osobní záznamy o zneužívání

návykových látek, jak to předpokládá směrnice č. 4 o prevenci návykových látek. Není tak jasné, jak jsou tyto problémy řešeny.

Doporučuje se urychleně zpracovat u všech chlapců program rozvoje osobnosti dítěte tak, jak to stanoví ZVÚOV, který dále zohlední též případné problémy dítěte s návykovými látkami, a dále se z preventivních důvodů doporučuje s chlapci, kteří s těmito látkami měli (mají) problém, pravidelně terapeuticky pracovat.

19. Dle vyjádření personálu bylo upuštěno od aktivit dětí vně areálu ústavu (návštěvy kulturních a sportovních zařízení, výlety), neboť se v minulosti neosvědčily. I vzhledem k podstatným výhradám ochránce k uzavřenosti prostředí ústavu (viz dále oddíl h) - právo na udržování kontaktu s okolním světem) **se doporučuje tyto aktivity v návaznosti na zájem chlapců znovu obnovit.**

20. Jakkoli si je ochránce vědom zákonných omezení vyplývajících z účelu zařízení, ve kterých jsou umístěny děti s uloženou ochrannou výchovou, je třeba zdůraznit, že účelem výchovného ústavu je především zajištění náhradní výchovné péče v zájmu řádné výchovy a vzdělávání dětí, jakož i jejich zdravého vývoje. To příliš nekoresponduje s níže popsaným stavem. U chlapců s uloženou ochrannou výchovou je nepřipustně umocněna dále popsaná uzavřenost ústavu vůči okolnímu světu. Jejich skupina, již tak izolovaná od vnějšího světa prvky detence (tedy omezením práva na vycházky či návštěvy jiných než blízkých osob), je striktně oddělována od ostatních chlapců. Ihned po příchodu ze školy jsou chlapci s uloženou ochrannou výchovou uzamčeni na svém oddělení. Co se týká doby uzamykání, pracovníci Kanceláře obdrželi rozporné informace. Někteří chlapci tvrdili, že již od příchodu ze školy (cca 15:10 hod.), podle jiných informací jsou údajně zamykáni až po večeři s tím, že všichni chlapci s uloženou ochrannou výchovou shodně uvedli, že o víkendech jsou zamčení pořád. V době návštěvy byli chlapci zamčeni skutečně již v 15:30 hod. Z výše uvedeného vyplývá, že tito chlapci jsou celý den, celé týdny a měsíce v kontaktu pouze se stejnými osobami, což i podle výpovědí některých z nich vede k „ponorkové nemoci“. Rovněž během stolování tito chlapci nesmějí hovořit s jinými, v jídelně mají vyhrazený svůj stůl, na jídlo chodí první a první z jídelny odcházejí. Tato vnitřní izolovanost stejně jako celková uzavřenost ústavu i navenek rozhodně nepřispívají k získávání sociálních dovedností, rozvíjení sociálních vztahů a možnostem jakékoli interakce s okolním světem. Ochránce si je vědom, že stávající situace je dána nízkým počtem chlapců ve skupině a i stavebně technickými podmínkami, nicméně není zcela přesvědčen, že oddělování chlapců s nařízenou ústavní výchovou od těch, jimž byla uložena výchova ochranná, je nutné provádět až natolik striktně.

21. Ústav i přilehlé sportovní hřiště nabízí prostor pro provozování sportovních, kulturních i jiných volnočasových aktivit. V budově se mj. nachází i hudební místnost, v níž se koná hudební kroužek a kde jsou umístěny také DVD přehrávač a televize se satelitním příjmem. Ochránce však musí konstatovat, že aktivity a zájmové kroužky, které by dítěti poskytly možnost seberealizace za splnění podmínky výchovného působení, jsou spíše omezené a všechny se odehrávají v rámci ústavu. V ústavu je kladen zvýšený (ba až přehnaný) důraz na čistotu a úklid. Kromě běžného úklidu zařízení 2x denně probíhá v sobotu generální úklid a dle vyjádření chlapců se provádí i ve dnech státního svátku (naposledy 17. listopadu). Jakkoli ochránce respektuje charakter a účel ústavu, považuje v této souvislosti za nutné

upozornit, že s takovouto intenzitou uklízení se během systematických návštěv v ostatních výchovných ústavech doposud nesetkal. Zvýšený důraz kladený pouze na jednu formu výchovného působení může vést k potlačení jiné, avšak neméně důležité, vedoucí např. k rozvíjení tvůrčí a emoční stránky osobnosti dítěte, nehledě na formování jeho vnímání hodnot. K dalšímu viz oddíl h) a násl.

Doporučuje se, aby v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti chlapců a s ohledem na potřeby odpovídající jejich věku bylo dbáno na větší vyváženost jejich programu ve prospěch tvůrčích a smysluplnějších činností než je příliš časté uklízení. Dále se doporučuje, aby ve dny státního svátku byl i pro povahu těchto významných dnů pro chlapce stanoven jiný program než generální úklid budovy, např. poznávací výlet, návštěva kulturního či sportovního zařízení apod. V obecné rovině se pak doporučuje rozšířit počet zájmových kroužků a aktivit včetně venkovních, a podpořit zapojení chlapců do aktivit organizovaných i subjekty mimo zařízení.

22. Dle „organizační směrnice k dennímu režimu“ (č. 20) je chlapcům po budíčku stanovena rozcvička na venkovním stadionu v době od 6:20 hod. do 6:45 hod. Vzhledem k tomu, že v ústavu není tělocvična ani jiné vhodné prostory pro tělesné aktivity uvnitř budovy, **ochránce by uvítal vyjádření, jakým způsobem probíhají tělesné aktivity za špatného počasí (popř. v zimě).**

c) Právo na respektování lidské důstojnosti

23. Kromě chlapců s uloženou ochrannou výchovou, kteří se sprchují samostatně, se ostatní chlapci sprchují každé ráno hromadně, a to za přítomnosti vychovatelky, na což si chlapci opakovaně stěžovali. Zůstává také otázkou, proč se chlapci musí sprchovat pod dozorem, ovšem přítomnost ženského dozoru u takových hygienických úkonů dospívajících chlapců je naprosto nepřípustná a představuje zásah do jejich důstojnosti.

Doporučuje se zamezit napříště přítomnosti žen při sprchování chlapců. Ochránce by uvítal vyjádření, proč jsou chlapci při sprchování pod přímým dozorem.

24. Návštěvy chlapců, jimž byla uložena ochranná výchova, probíhají na chodbě, která je monitorována kamerami, což nezaručuje dostatečné soukromí, jež by tento kontakt dítěte s nejbližšími příbuznými, případně i s jinými osobami, vyžadoval. Ochránce se domnívá, že bezpečnostní opatření jsou v ústavu dostatečná a rizikům útěků či pronášení nepovolených věcí lze jistě předejít i jiným způsobem. K návštěvám viz blíže oddíl h)

Ochránce doporučuje, aby návštěvy chlapců s uloženou ochranou výchovou probíhaly mimo kamerový monitoring.

25. Osobní prohlídky chlapců, kteří se vracejí z pobytu mimo ústav (vycházka), kdy se musejí svléknout do spodního prádla a někdy zcela do naha (důkladné osobní prohlídky), probíhají dle vyjádření chlapců i personálu u vchodových dveří ústavu, tedy v místě, kam mají přístup i další zaměstnanci včetně žen. Jakkoli za určitých okolností a ve výjimečných případech lze uznat opodstatněnost provádění osobních prohlídek s ohledem na prevenci vnášení předmětů ohrožujících výchovu, zdraví a bezpečnost do ústavu, je třeba zdůraznit, že k jejich provádění neexistuje přímé zákonné zmocnění. K těmto prohlídkám nesmí ústav přistupovat plošně u všech

chlapců při návratu z pobytu mimo ústav, neboť samotné prohlídky jsou na hranici důstojnosti dítěte. Nevyhovující je dále místo a způsob provádění osobních prohlídek. Ústav pro výjimečné případy, kdy existuje důvodné podezření, že chlapec u sebe může mít shora uvedené předměty, bezpochyby disponuje jiným prostorem vhodnějším pro provádění osobních prohlídek než je prostor u vstupních dveří budovy ústavu. Nelze se ztotožnit s tím, že jsou v ústavu v uvedených případech běžně prováděny i tělesné prohlídky, které splňují znaky ponižujícího zacházení, neboť u prohledávaných osob mohou vyvolat pocity méněcennosti. Takové zacházení je v rozporu s ustanoveními čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (právo na zachování lidské důstojnosti) a čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (nedotknutelnost osoby a jejího soukromí) a také se zákonem č. 109/2002 Sb., který v § 20 odst. 1 písm. c) garantuje dítěti právo na respektování lidské důstojnosti.

Důkladné osobní prohlídky se doporučuje provádět jen ve skutečně odůvodněných případech, a to z rozhodnutí pověřeného zaměstnance ústavu, za přítomnosti nejméně dvou osob stejného pohlaví, jako je dítě, a to ve vhodném prostoru, který není monitorován kamerou ani není na dohled jiným osobám.

26. Ochránce zaznamenal stížnosti chlapců na stávající praxi, kdy ředitel ústavu v rámci celotýdenního pátečního hodnocení na shromáždění všech chlapců ústavu rozebírá informace spíše důvěrného rázu, s nimiž se mu chlapci svěřují jako ústavní autoritě.

Doporučuje se volit v této souvislosti citlivější zacházení s důvěrnými informacemi, které chlapci řediteli svěřují.

d) Právo na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání

27. Součástí zařízení je také střední škola – odborné učiliště, které poskytuje střední vzdělání s výučním listem ve dvouletém učebním oboru zedník, kamnář, zednické práce a stavební práce. Ochránce zjistil, že žáci učebního oboru v době vyčleněné pro odborný výcvik provádějí sezónní práce pro ústav, což nepovažuje za vyhovující.

Doporučuje se zajistit, aby chlapci v době vyhrazené pro odbornou praxi v rámci příslušného učebního oboru nevykonávali jiné činnosti než ty, které s odborným výcvikem souvisejí.

28. Brigády chlapců starších 15 let probíhají hlavně v rámci praxe a zprostředkovává je vždy ústav, který sám rozhodne, kdo ze svěřenců může na brigádu, přičemž přednost mají učni s lepším bodovým hodnocením. Vzhledem k tomu, že se chlapci musejí podílet také na zajištění chodu ústavu a úpravě okolí, jsou brigády v případě, že je potřeba vykonat práci pro ústav, omezeny.

29. Dle zjištění ochránce je v ústavu k dispozici výpočetní technika (učebna se sedmi počítači), která je však i přes své určení chlapci využívána spíše výjimečně. Někteří chlapci při rozhovorech uvedli, že o existenci počítačů, s nimiž mohou pracovat, nevědí. Vzhledem k omezeným aktivitám, které chlapci mohou v ústavu vykonávat, by ochránce uvítal, aby kroužek výpočetní techniky ústav zařadil jako jednu z aktivit v rámci výchovně vzdělávací činnosti, která navíc může vést chlapce

k osvojení nových dovedností a zvýšit tak jejich šance při uplatnění na trhu práce. V neposlední řadě by tímto způsobem mohl ústav zajistit pro chlapce atraktivní volnočasovou aktivitu, v jejímž rámci by mohli provádět pravidelné aktualizace informací webových stránek ústavu a zajistit též jejich správu.

Doporučuje se v rámci výchovně vzdělávací činnosti využívat i v ústavu dostupnou výpočetní techniku.

e) Právo být seznámen se svými právy a povinnostmi

30. Vnitřní řád ústavu (dále jen VŘ) v zásadě vychází ze systematiky vzorového vnitřního řádu, jenž tvoří přílohu k vyhlášce č. 438/2006 Sb., kterou se provádí ZVÚOV. Jeho text je natolik rozsáhlý a jeho členění natolik nepřehledné, že nalezení podstatných informací, např. práv a povinností či režimových opatření, může činit problémy dospělému člověku, natož dítěti umístěnému do ústavu. Z 22 stran jeho textu jsou tři věnovány (pouhému) výčtu práv a povinností dle ZVÚOV a osm podrobné charakteristice a struktury zařízení. Mnohé další oblasti života v ústavu jsou upraveny v dalších vnitřních směrnících. VŘ neobsahuje (v reálu poměrně komplikovaný) systém hodnocení chlapců, ten je řešen v organizační směrnici č. 19 k hodnocení svěřenců. Proto – a obecně také z toho důvodu, že není vhodné předkládat dětem k seznámení právní dokument, který pro ně bude do jisté míry dlouhý, složitý a nesrozumitelný vždy – by bylo dále vhodné vypracovat tzv. komunitní pravidla soužití, která by pravidla v ústavu shrnovala poněkud méně formálně. V některých zařízeních pro nezletilé se s nimi lze setkat. Jedná se o ne příliš dlouhý dokument určený dětem, ve kterém jsou srozumitelně a jasně (například ve formě zásad nebo bodů) formulována pravidla pro život v zařízení. Nemusí být vyčerpány všechny jeho aspekty a podrobnosti, spíše se jedná o sdělení „v kostce“ s upozorněním, od koho se lze dozvědět doplňující informace. Ochránce spatřuje velkou příležitost pro sebereflexi chlapců a jejich aktivní zapojení tehdy, pokud by se mohli společně podílet při utváření textu takových pravidel. Dává proto tuto možnost vedení ústavu ke zvážení. Personál ústavu by také mohl touto cestou získat zajímavé poznatky o tom, jak chlapci vnímají své postavení v ústavu a své vzájemné vztahy, a také o tom, zda nyní znají všechna pravidla zařízení a jejich důvody.

Doporučuje se VŘ buď přepracovat tak, aby byl srozumitelný i pro chlapce žijící ústavu, nebo pro ně (a případně s nimi) vytvořit komunitní pravidla soužití – nový dokument, který by vedle vnitřního řádu ústavu srozumitelně a stručně informoval umístěné chlapce o pravidlech života v ústavu. Doporučuje se VŘ nebo komunitní pravidla soužití vyvěsit na všem dětem přístupném místě. Dále se doporučuje VŘ doplnit o přehledný obsah a zveřejnit jej na internetových stránkách, aby o základních právech a povinnostech chlapců, jakož i režimu v zařízení, měli dostatek informací i jejich zákonní zástupci nebo kurátoři.

31. Chybějící členění a malá přehlednost velkého množství různých směrnic upravujících režim v ústavu (z nichž velká část byla ochránci zaslána, některé navíc dvakrát s odlišným datem podpisu a obsahem) činí spolu s výše uvedenou systematikou VŘ orientaci v pravidlech a režimu ústavu značně obtížnou. Pokud je v dalších bodech této zprávy konstatován rozpor směrnice se ZVÚOV, jiným zákonem, vyhláškou či mezinárodní úmlouvou,

doporučuje se uvést její znění do souladu s vyšším právním předpisem.

f) Právo podávat stížnosti

32. Ochránce šetřením zjistil, že ačkoli děti o případných probíhajících vnějších kontrolách v ústavu vědí, nestává se, že by měly možnost se členy kontrolních orgánů hovořit a pracovníci Kanceláře tak údajně byli prvními dospělými osobami mimo rodiče a personál ústavu, které se jich na život v ústavu dotazovaly. V souvislosti s právem dětí obracet se se žádostmi, stížnostmi a návrhy na vnější instituce (ust. § 20 odst. 1 písm. i)) pracovníci Kanceláře nezaznamenali na ústavních nástěnkách či jinde kontakty na žádné takové orgány (státní zástupce, ombudsman, Česká školní inspekce, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy). Rozhovory s chlapci bylo zjištěno, že neznají přesný kontakt na příslušného pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí, případně znají jméno, ale nikoli už telefonický kontakt a adresu.

Doporučuje se zpřístupnit na nástěnkách ústavu kontakty alespoň na dozorového státního zástupce, Českou školní inspekci, ombudsmana, Ministerstvo školství a příslušné kurátory s upozorněním, že na tyto instituce se umístěné dítě může obracet se svými stížnostmi, aniž by obsah podání někdo z ústavu kontroloval.

g) Právo dítěte být hodnoceno a odměňováno

33. Ústav používá k hodnocení chlapců poměrně komplikovaný systém barevného hodnocení, přičemž jeho podrobná pravidla včetně způsobu bodování nejsou součástí vnitřního řádu, ale jsou obsažena v organizační směrnici č. 19 k hodnocení svěřenců. Rozlišuje se mezi třemi stupni hodnocení v pořadí zelené (nejlepší s možností odměn), žluté (bez výhod, ale i omezení) a černé (nejhorší – omezení televize, zájmové činnosti, více pracovního vytížení).

34. Pokud jde o používání bodového systému, ochránce se domnívá, že členění dětí do skupin podle dosažení počtu bodů za chování v ústavu, není z psychologického hlediska vhodné. Bodovací systém vede k tomu, že se chlapci v důsledku nerozhodují pro určité chování z důvodu jeho morální (ne)přípustnosti, ale uvážlivě vzhledem k případným bodovým ziskům nebo ztrátám. Jinými slovy, děti nezvolí dobré chování proto, že by uznaly hodnoty, které k němu směřují, a přijaly je za své, ale proto, aby postoupily do vyšší skupiny spojené s vyššími výhodami. Spolehnout se na systém bodování chování tak nepřispívá k vnitřnímu přijetí žádoucích hodnot chlapců a k posílení vlastní zodpovědnosti za své jednání. Z výchovného hlediska pak bodovací systém nevede k změně negativních povahových vlastností dětí, ale spíše k pouhému potlačení jejich projevů. Lze tedy shrnout, že cílem hodnocení by nemělo být stanovení speciálních pravidel pro život v ústavu a ta vynucovat systémem trestů a odměn, nýbrž v procesu sociálního učení vést chlapce k dodržování pravidel, která platí všude v běžné společnosti.

35. Organizační směrnice o hodnocení svěřenců upravuje jako jednu z výhod, která bude dítěti přiznána v případě zeleného hodnocení, mj. nošení vlastního ošacení. Nošení vlastního oděvu ZVÚOV ani vyhláška neupravuje, avšak ani jej nezmiňuje jako jedno z opatření ve výchově. Směrnice navíc do výčtu trestů za útek dítěte z ústavu zahrnuje také „ztrátu výhody povoleného vlastního ošacení až do druhého zeleného hodnocení“. Praxi odnímání vlastního ošacení v rámci bodového hodnocení ochránce považuje za jdoucí nad rámec ZVÚOV a jako takovou za

nezákonnou a tudíž nepřijatelnou. Lze podotknout, že v žádném jiném z navštívených ústavů se tato praxe neuplatňuje.

Doporučuje se upustit od stávající praxe odnímání vlastního ošacení dítěte v návaznosti na barevné (bodové) hodnocení a v tomto smyslu se doporučuje též upravit příslušnou směrnici.

36. Bylo zjištěno, že body jsou chlapcům strhávány např. za neumytou konvičku, žvýkání v budově, trhání nezralých jablek bez dovolení, nevhodné reakce na vychovatele apod., což se jeví jako nepřiměřeně tvrdé hodnocení. V ústavu je dále například vyžadováno, aby chlapci vytírali ručně schodiště. Pokud k tomu použijí smeták, jsou postihováni odečtením bodů. Podobně jsou odnímány body za neslušné vyjadřování mezi chlapci navzájem např. při sportovním utkání, případně za chození s rukama v kapsách. Jakkoli ochránce respektuje jistou volnost ústavu, pokud jde o výchovná opatření, takto využívané nadřizené postavení personálu ústavu může být chlapci považováno za nespravedlivé a v určitých případech hraničící až se šikanou. Šetřením byla dále zjištěna nejednotná praxe v bodovém hodnocení, kdy za určité závažnější přestupky či jednání se body nestrhávají, za jiné méně závažné naopak ano, v závislosti na příslušném vychovateli. Zaznamenána byla i svědectví o tom, že vychovatelé opakovaně dětem naznačovali, že „rostou pro vězení“, což s ohledem na výchovné poslání ústavu v důsledku působí kontraproduktivně a může vést až k rezignaci dítěte na spolupráci při své výchově.

Doporučuje se sjednotit praxi jednotlivých vychovatelů při bodovém hodnocení a změnit přístup personálu k chlapcům v tom smyslu, aby výchovná opatření respektovala vždy především výchovné poslání ústavu a aby ústav z preventivních důvodů upřednostňoval jiné výchovné metody než striktní postih chlapců sníženým bodovým hodnocením.

37. O hodnocení se dle vnitřního řádu mají vést záznamy v osobní dokumentaci dítěte, což se však v praxi neděje. Zjištěno bylo pouze předávání informací o chování dítěte v tzv. „spojovacích sešitech“, kterými si předávaly informace denní a noční služba.

Ochránce by ke způsobu vedení záznamů o hodnocení v osobní dokumentaci uvítal bližší vyjádření.

38. Některé směrnice ústavu upravují i postih chlapců tak, že kromě individuálního postihu pro chlapce, který určitý zákaz porušil, stanoví navíc také kolektivní trest pro všechny chlapce (např. zákaz opuštění areálu zařízení po dobu 3 dnů, příp. zákaz sledování TV). Podobně byl údajně uložen kolektivní trest např. za rozbití pračky. Používání kolektivních trestů ve výchově je nepřijatelné.

Doporučuje se zamezit používání kolektivních trestů a tuto formu trestání z příslušné směrnice vypustit.

39. Dle ust. § 21 odst. 5 ZVÚOV se výchovná opatření mají zaznamenávat do osobního spisu dítěte. Dle ust. § 20 odst. 1 písm. l) má dítě právo být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se vyjadřovat. Osobní spis tak musí obsahovat i záznamy o uložených výchovných opatřeních (nikoli pouze záznam o umístění do oddělené místnosti). Tomu svědčí i bod 4 směrnice č. 51, která kromě VŘ jako další předpis ústavu upravuje práva a povinnosti dětí a stanoví, že přijatá opatření jsou zaznamenávána do osobního spisu dítěte.

Doporučuje se vést v souladu se ZVÚOV záznamy o uložených výchovných opatřeních v osobním spisu ke konkrétnímu chlapci.

h) Právo na udržování kontaktu s okolním světem

40. Listina základních práv a svobod v čl. 10 odst. 2 stanoví, že: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.“ V souladu s ust. § 21 odst. 1 písm. n) ZVÚOV má dítě právo na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami za podmínek stanovených ZVÚOV, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv.

- Právo přijímat v zařízení návštěvy

41. Dle bodu 4 „Organizační směrnice o návštěvách u chlapců“, schválené ředitelem ústavu, může být návštěva zamítnuta z výchovných důvodů, konkrétně v případě, pokud je chlapec po útěku, při maření ústavní a ochranné výchovy, při nevhodném chování návštěvy apod. Znění směrnice v tomto bodě nerozlišuje mezi návštěvami osob odpovědných za výchovu a dalšími blízkými osobami na straně jedné a návštěvami jiných osob na straně druhé. Vyjma posledního z uvedených důvodů, tedy nevhodného chování, které by nepříznivě působilo na výchovu chlapců, ZVÚOV (ust. § 23) neumožňuje návštěvu zakázat (přerušit); v případě osob jiných než odpovědných za výchovu či blízkých lze uvažovat o neumožnění návštěvy, která není v případě uložení opatření ve výchově dle ust. § 20 odst. 1 písm. o) nároková. Ale ve vztahu k návštěvám osob odpovědných za výchovu a osob blízkých je zamítnutí návštěvy z jiného důvodu než nevhodného chování nepřipustné a znění směrnice je v tomto ohledu matoucí.

Dále je třeba upozornit na nepřipustný bod 3 směrnice, podle kterého „neohlášené návštěvě nemusí být do ústavu vstup povolen.“ Zákon žádnou takovou povinnost návštěvám neukládá, jedná se jen o spravedlivý požadavek ústavu, kterým ovšem nelze odůvodnit neumožnění návštěvy osoby odpovědné za výchovu nebo blízké a za určitých okolností ani jiných osob.

Doporučuje se důsledně držet dikce ZVÚOV, tedy návštěvy zakazovat pouze v případě nevhodného chování návštěvy, které by nepříznivě působilo na výchovu dítěte, nikoli z důvodů dalších, a v tomto ohledu upravit příslušnou organizační směrnici. Dále se doporučuje změnit bod 3 směrnice, aby byl v souladu se zákonem.

42. K bodu 1 směrnice¹ je třeba upozornit, že nesmí být vykládán tak, že uvedení pracovníci rozhodují o (ne)uskutečnění návštěvy rodičů, protože by to znamenalo porušování ZVÚOV. Uvedení pracovníci mohou pouze spolupracovat s rodiči při výběru vhodného termínu návštěvy z hlediska programu umístěného dítěte.

43. Dle ust. § 20 odst. 1 písm. o) ZVÚOV má dítě s nařízenou ústavní výchovou právo přijímat v zařízení s vědomím pedagogického pracovníka návštěvy osob jiných než odpovědných za výchovu a blízkých, pokud nedošlo k zákazu nebo omezení v rámci opatření ve výchově. Toto právo má tedy dítě vždy, nedošlo-li v jeho

¹ „rodiče písemně nebo telefonickou oznámí svou návštěvu vedení ústavu (ředitel, ved. vychovatelka nebo soc. pracovnice). Ti posoudí vhodnost či aktuálnost návštěvy a na hodnocení vyhlásí uskutečnění návštěvy a určí průběh návštěvy (opuštění budovy...)“

individuálním případě k postihu za prokázané porušení povinnosti ve formě výchovného opatření dle § 21 odst. 1 písm. f), tedy uložení zákazu návštěv jiných než blízkých osob na dobu nejdéle 30 dnů v období následujících 3 měsíců. Pracovníci Kanceláře při návštěvě zjistili, že toto právo je ústavem chápáno jako pouhá nenáročná možnost dítěte být navštíveno v souladu se systémem odměn a trestů, což je výklad jdoucí proti ZVÚOV. I zde je třeba upozornit na špatné znění bodu 4 Organizační směrnice o návštěvách u chlapců, protože tam vyjmenované problémy (útěk, maření ústavní výchovy, nepovolené předávání zakázaných věcí) může představovat pouze důvod pro uložení opatření ve výchově, nikoli automaticky důvod zamítnutí návštěvy.

Ochránce doporučuje důsledně se držet dikce ZVÚOV a návštěvy osob jiných než odpovědných za výchovu a blízkých umožnit všem chlapcům, u nichž nedošlo k omezení návštěv v rámci opatření ve výchově podle § 21 odst. 1 písm. f).

44. Pokud jde o místo, kde probíhají návštěvy chlapců s nařízenou ústavní výchovou, tyto se odehrávají v zasedací místnosti. Z vyjádření personálu ani chlapců nebylo spolehlivě zjištěno, zda jejich návštěvy mohou probíhat i mimo budovu ústavu.

Ochránce by uvítal vyjádření, zda návštěvy chlapců, jimž byla nařízena ústavní výchova, probíhají i mimo budovu ústavu.

45. Dle bodu 8 cit. směrnice může být návštěva u svěřence s uloženou ochrannou výchovou umožněna pouze přímému rodinnému příslušníkovi (matka, otec, babička, děda, přímý sourozenec). Ust. § 116 z. č. 40/1961 Sb., občanský zákoník, které upravuje okruh osob blízkých, za tyto osoby považuje příbuzného v řadě přímé, sourozence, manžela a partnera, případně jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Zákon pojem „přímý sourozenec“ (ani však vlastní či nevlastní) nezná. Nelze tedy vyloučit případy, kdy by doslovnou aplikací směrnice sourozencům s různým otcem (či matkou) jako sourozencům považovaným za „nepřímým“ nemusela být návštěva umožněna. Aby nemohlo dojít k nesprávné interpretaci zákona,

doporučuje se uvést znění bodu 8 směrnice (okruh blízkých osob) do souladu s občanským zákoníkem.

46. Pokud jde o poslední větu bodu 8 směrnice², nelze než odkázat na to, co bylo k legálnosti zakázání návštěvy osob odpovědných za výchovu a blízkých uvedeno v bodě 40 této zprávy.

47. Dle ust. § 21 odst. 4 písm. b) ZVÚOV může být dítěti s uloženou ochrannou výchovou v případě dobrých výsledků při plnění povinností povoleno přijetí návštěvy jiných osob než osob odpovědných za výchovu, osob blízkých a oprávněných zaměstnanců orgánu sociálně-právní ochrany dětí, není-li to v rozporu s účelem výkonu ochranné výchovy; v odůvodněném případě může být návštěva uskutečněna se zrakovou, případně i sluchovou kontrolou zaměstnancem zařízení. Jak vyplývá ze zjištění ochránce, tyto návštěvy nejsou uvedené skupině chlapců povolovány nikdy, což však může mít v důsledku krajně negativní vliv na emoční a sociální rozvoj

² Návštěva u chlapce s uloženou ochrannou výchovou musí být v každém případě předem ohlášena u vedení ústavu, jinak nebude vůbec povolena.

osobnosti dítěte a na jeho úspěšnou výchovu, i vzhledem ke zmíněné izolovanosti uvnitř ústavu.

Doporučuje se postupovat přesně podle znění ZVÚOV a v případě dobrých výsledků při plnění povinností povolovat návštěvy jiných než blízkých osob i dítěti s uloženou ochrannou výchovou.

- Telefonování

48. Pokud jde o možnost mít k dispozici mobilní telefon, tvrzení ředitele ústavu se rozchází s výpověďmi dětí. Dle nich mobilní telefony chlapci v ústavu mít nemohou kromě výchovné skupiny č. 6 (skupina rodinného typu s volnějším režimem; zařazení do této skupiny je svým způsobem odměna, o níž bez žádosti dětí rozhodují vychovatelé), kde je možno mít telefon uschovaný u kmenového vychovatele a po splnění svých povinností o něj požádat. Pokud si chlapec mimo tuto skupinu z domova mobilní telefon přiveze, bude mu uložen do trezoru a při nejbližší příležitosti bude předán rodičům. Telefonní automat v ústavu k dispozici není, hovory lze uskutečnit z pevné linky ústavu, která má paralelně zapojený přístroj umístěný vně mříže u 1. výchovné skupiny (ochranná výchova) v 1. patře a nelze tak patrně vyloučit riziko případného odposlechu. Za uskutečnění hovoru chlapci platí dle vlastních vyjádření 7 Kč/min, přičemž hovory vyúčtovává ředitel. Směrnice pro telefonické hovory svěřenců č. 59 pak stanoví pravidla pro odchozí a příchozí telefonické hovory z pevné linky, jakkoli je co do pravidel pro odchozí hovory značně nejasná. Dle této směrnice je chlapcům dovoleno telefonování z ústavu za splnění několika podmínek:

- musí jít pouze o neodkladnou věc (s obsahem bude seznámen vychovatel, který posoudí naléhavost telefonátu);
- musí jít pouze o telefonát rodičům nebo prarodičům;
- svěřenec musí mít zelené nebo výjimečně pouze žluté hodnocení;
- obsah hovoru musí být jasný a stručný;
- svěřenec musí mít dostatečnou hotovost na kapesném a kapesné nesmí být pozastaveno z důvodu nesplacených škod.

49. Do ústavu mohou pro informace o dítěti telefonovat pouze rodiče nebo prarodiče v době od 6:00 hod. do 15:00 hod. Přímý rozhovor s dítětem může být uskutečněn pouze v pátek v době od 14:00 hod. do 18:00 hod., opět musí jít pouze o telefonát rodičů či prarodičů (nikoli kamarádů/dek nebo známých). Hovor může být ředitelem nebo jeho zástupkyní zamítnut chlapci, který má problémy s chováním.

50. Ochránce nesouhlasí se stávající praxí, kdy je pro telefonáty vyhrazena určitá (poměrně krátká) doba, navíc pouze jeden den v týdnu. Nesouhlasí dále s faktem, že ředitel může telefonický hovor zakázat chlapci s poukazem na jeho výchovné problémy. Právo dítěte na pravidelný kontakt s osobami odpovědnými za výchovu je garantováno již uvedeným čl. 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte, jakož i ZVÚOV, a toto právo dle názoru ochránce nemůže být omezováno ani s případným odkazem na ust. § 2 odst. 14 ZVÚOV. Ten sice ponechává způsob uplatňování práv a povinností dětem nebo osobám odpovědným za výchovu vymezených ZVÚOV na VŘ ústavu, avšak v jeho mezích a především v mezích jemu nadřazených mezinárodních úmluv, jimiž je ČR vázána. Omezená doba telefonování nikterak nenapomáhá žádoucímu kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu, která je tak za popsanych podmínek

značně ztížená. Shora popsané skutečnosti svědčí o tom, že ústav nastavením podmínek pro uskutečnění telefonického hovoru de facto právo dítěte na pravidelný kontakt (telefonický) s osobami odpovědnými za výchovu ne-li deroguje, pak podstatně a neodůvodněně omezuje, čímž zasahuje do rodinného života chlapců. Přinejmenším problematický je pak způsob proplácení telefonických hovorů stejně jako skutečnost, že patrně nelze vyloučit případný odposlech hovoru z paralelního telefonu. Ochránce se i vzhledem k praxi zjištěné v jiných ústavech dále domnívá, že paušální zákaz používání mobilních telefonů je zbytečný a doporučuje ústavu ponechání mobilního telefonu (pokud jej dítě má či mít může) u vychovatele u všech výchovných skupin, nikoli pouze skupiny č. 6 rodinného typu.

Doporučuje se, aby zařízení upustilo od omezování práva na kontakt s osobami odpovědnými za výchovu a blízkými v návaznosti na bodové hodnocení a doporučuje se rozšířit dobu pro příchozí i odchozí hovory. Dále se doporučuje instalovat v ústavu na dostupném místě telefonní automat, k němuž budou mít chlapci pokud možno neomezený přístup, a vyjádřit se k možnosti používání mobilních telefonů.

- Právo opustit zařízení

51. V souladu s ust. § 20 odst. 1 písm. p) ZVÚOV a ust. § 30 odst. 1 ZSPOD a za podmínek v nich dále uvedených má dítě s nařízenou ústavní výchovou právo opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let věku a pokud nedošlo k zákazu nebo omezení v rámci opatření ve výchově stanovených ZVÚOV. Slovy ZVÚOV jde tedy o právo dítěte, nikoli pouze o odměnu za dobré hodnocení (chování) tak, jak ji chápe směrnice č. 19 k hodnocení svěřenců, která toto právo omezuje na pouhou výhodu udělenou v případě dobrého hodnocení.

52. Směrnice č. 19 k hodnocení svěřenců upravuje volné vycházky, dovolenky, případně odjezd na prázdniny v závislosti na dosaženém bodovém hodnocení dítěte. Volná vycházka je podle této směrnice chlapcům povolena při dosažení min. počtu 34 bodů (částečně žluté, případně zelené hodnocení), na dovolenku k rodičům pak může chlapec odjet za předpokladu 4 zelených hodnocení (k jeho získání je zapotřebí min 59 bodů) za sebou, tedy bez přerušení horším hodnocením. Na prázdniny může dítě odjet za předpokladu, že nemá více černého (ve škále nejhoršího) hodnocení než zeleného, či žlutého. Tuto praxi potvrzují i výpovědi chlapců v tom smyslu, že žádnému chlapci s černým hodnocením není volná vycházka umožněna.

S takovýmto postupem se nelze ztotožnit, a to z následujících důvodů. Obecně lze říci, že „izolovanost“ osob umístěných v detenci je s ohledem na požadavek generální prevence nedílnou součástí pobytu v určitých zařízeních. Nicméně v oblasti školských zařízení zákon počítá s určitými prvky detence pouze u osob, jimž byla uložena ochranná výchova, což není případ převážné většiny obyvatel navštíveného zařízení. V případě chlapců s nařízenou ústavní výchovou jde o realizaci jejich práv (chlapec starší 7 let s nařízenou ústavní výchovou má na vycházku právo), která mohou být omezena pouze na základě a za podmínek stanovených v zákoně (např. v rámci opatření ve výchově lze zakázat vycházku). V souvislosti s vázaností možnosti vycházek na bodové hodnocení je třeba zdůraznit, že ke snížení bodového hodnocení může kromě prokázaného závažného porušení povinností dojít i při pouhé pasivitě ve škole, drobných nedostacích v ošacení apod.

(viz bod 35). Černé hodnocení znemožňující vycházku tak mohou mít i chlapci, kteří se žádného závažného porušení povinností nedopustili. Vzhledem k tomu, že v ústavu se nacházejí i chlapci ve věku prepubertálním a pubertálním, u nichž je záhodno podporovat rozvoj pozitivních citových vazeb např. na své děvče (ostatně několik chlapců již udržuje dlouhodobější vztah), mělo by být tomuto kontaktu bráněno jen v odůvodněných případech a spíše by měl být podporován. Může mít pozitivní vliv na utváření zdravé osobnosti jedince v přirozené společnosti a dosáhnout případné korekce výchovných chyb, k nimž došlo v prostředí původní rodiny. Ve spisové dokumentaci byl zaznamenán nejméně jeden prokázaný případ útěku chlapce z důvodu nemožnosti navštívit svou dívku kvůli nízkému počtu bodů dosaženému v ústavním hodnocení. Obecně lze konstatovat že absence sociálních vztahů mimo zařízení (vč. absence vztahů s opačným pohlavím stejného věku), nedostatek citových vazeb a přílišná uzavřenost prostředí může mít negativní vliv na zdravý rozvoj osobnosti dítěte. Tímto problémem se bude ochránce blíže zabývat v souhrnné zprávě z návštěv výchovných ústavů, kterou připravuje.

Doporučuje se zamezit praxi plošného zákazu vycházek pro chlapce s nízkým bodovým hodnocením a respektovat právo opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let věku, a vycházku nepovolovat pouze v případě, kdy došlo k zákazu nebo omezení v rámci opatření ve výchově stanovených ZVÚOV. V této souvislosti se rovněž doporučuje upustit od praxe vázanosti vycházky na bodové hodnocení dítěte.

53. Dle vnitřního řádu a již shora uvedené organizační směrnice č. 19 k hodnocení chlapců jsou dovolenky (povolené odjezdy k rodičům) vydávány v závislosti na dosaženém bodovém hodnocení, konkrétně za předpokladu získání čtyř po sobě jdoucích „zelených“ hodnocení (k získání zeleného hodnocení je zapotřebí min 59 bodů). Na prázdniny (k rodičům) pak může dítě odjet za předpokladu, že nemá více černého (ve škále nejhoršího) hodnocení než zeleného, či žlutého.

Ochránce se při svých šetřeních výchovných ústavů v minulosti problematikou vázanosti návštěv chlapců u rodičů (ať již jde o krátkodobou dovolenku či delší pobyt na prázdninách) na chování chlapců v ústavu, potažmo na jejich hodnocení opakovaně zabýval. Dospěl k názoru, že návštěvy u rodičů jsou právem dítěte a není v žádném případě akceptovatelné jejich zákaz zařadit do opatření ve výchově jako trest za porušení povinností. Podle ust. čl. 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte má dítě, které je odděleno od rodičů, právo udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči. Tomuto právu odpovídá též právo rodičů udržovat kontakt s dítětem (nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě, ust. § 26 odst. 1 písm. c ZVÚOV). Dítě by tedy mělo mít co nejširší kontakt se svou rodinou, a to vždy, kdy jsou dány předpoklady, že nebude ohrožena jeho výchova. Nelze tudíž považovat za přijatelnou praxi, kdy krátkodobý pobyt u osob odpovědných za výchovu a dalších blízkých osob bude chápán jako odměna, jakož ani to, že možnost chlapců pobývat u rodičů je odstupňována a vázána na hodnocení bodovacího systému.

Doporučuje se povolovat návštěvy chlapců (včetně prázdninových) u rodičů v souladu se ZVÚOV a zamezit stávající praxi, tedy jejich povolení jako odměny za dobré hodnocení; v daném smyslu se doporučuje též upravit příslušnou organizační směrnici.

54. Nedostatek přiměřeného volného pohybu chlapců s nařízenou ústavní výchovou mimo zařízení ve výsledku může vést i k útěkům, za něž chlapci

pochopitelně mohou být (a jsou) přísně postihováni, a to dle výpovědí chlapců mj. až 2 měsíčním zákazem samostatného opuštění ústavu. Taková míra omezení trávení volného času mimo zařízení jako opatření ve výchově dle ust. § 21 odst. 1 písm. c) ZVÚOV za útěk z ústavu je dle názoru ochránce co do délky zákazu v rozporu s právem chlapce opustit se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky (§ 20 odst. 1 písm. p) ZVÚOV), a to i přesto, že ZVÚOV ponechává úpravu zákazu vycházek na vnitřním řádu. Pokud zákonodárce ponechal úpravu tohoto opatření na VŘ, jistě nepředpokládal, že doba zákazu bude v řádu měsíců. Ochránce považuje dobu zákazu za nepřiměřenou a **doporučuje, aby doba zákazu vycházek byla v případě drobných porušení povinností stanovena spíše v řádu dnů, nejvýše pak na 1 týden, v případě závažných porušení povinností pak na nejvýše 14 dnů.**

55. Výpovědi chlapců s uloženou ochrannou výchovou se rozcházejí s výpověďmi personálu, pokud jde o samostatné vycházky mimo zařízení na dobu nejvýše 12 hodin. Dle chlapců nejsou tyto povolovány ani v případech, kdy lze mít důvodně za to, že tím nebude ohrožen účel výkonu ochranné výchovy, jak to předpokládá ust. § 21 odst. 4 písm. a), ani v případě dobrých výsledků při plnění povinností.

Doporučuje se, opět i s ohledem na značnou uzavřenost ústavu, v případě dobrých výsledků při plnění povinností povolovat samostatné vycházky mimo zařízení na dobu nejvýše 12 hodin, lze-li mít důvodně za to, že tím nebude ohrožen účel výkonu ochranné výchovy.

IV. Závěr

56. V souladu s ustanovením § 21a odst. 3 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění zákona č. 381/2005 Sb., Vás tímto vyzývám, abyste se ke shora uvedeným doporučením a návrhům opatření písemně vyjádřil ve lhůtě 14 dnů od doručení této zprávy.

JUDr. Otakar M o t e j l
veřejný ochránce práv